

๑๘. พลังอำนาจสมาธิแห่งมวลมนุษยชาติ

A Power of Concentration of the Humankind

By Nithee Siripat – Siripat.com and Academiae Network, 2015

ความสำคัญของบทความ

ความทะยานอยากในสิ่งที่ปรารถนาหรือในสิ่งที่ไม่ปรารถนา ซึ่งเป็น “กิเลสตัณหา” นั้น เป็นสิ่งที่ต้องละเว้น หลีกเลียงในความอยากนั้นๆ ความหิวทำให้ “ขาดสติสัมปชัญญะ” เพราะต้องแสวงหาสิ่งมาตอบสนองความต้องการนั้นๆ ในทางธรรมให้ถือในการวางเฉยเป็นกลางในอารมณ์ที่ผ่านเข้ามาด้วย “มีสติสัมปชัญญะ” ที่เรียกว่า “อุเบกขา” นั่นคือ ความมีใจเป็นกลางเพราะเห็นตามเป็นจริง คำว่า “เห็นตามเป็นจริง” คือ เกิดปัญญา รอบรู้ ปัญญาคมชัด ที่พิจารณาเห็นสภาวธรรมตามสภาพที่เป็นจริง ระวางสำรวมจิตไม่ให้เข้าไปปรุงแต่งใน สภาวธรรมนั้นๆ ในภาวะปกติ มนุษย์ทุกคนย่อมมี “สมาธิสามัญ” ในการดำเนินชีวิตประจำวัน แต่ถ้าฟัง พิจารณาในกิจใดๆ เป็นพิเศษจนเป็นสมาธิที่แน่วแน่ เรียกว่า “สมาธิแก่กล้า” ที่อยู่ในระดับ “อุปจารสมาธิ” สมาธิจนเจียนที่จะแก่กล้าสนิทในอารมณ์เดียว แต่ยังไม่ใช่ “การเจริญฌานสมาบัติ” ที่เรียกว่า “อัปนาสมาธิ” ที่จิตปราศจากนิวรณ์ หมายถึง “นิวรณ์ ๕-อวิชชา-อโรติ [ความริษยา]-และอกุศลธรรมทั้งปวง” เรียกว่า “จิตประภัสสร” อันเป็นอาการลักษณะของจิตที่ “หมดจด-สะอาด-ไม่มีมลทิน-ปราศจากอุปกิเลส-อ่อน-ควรแก่งาน-มั่นคง-ไม่หวั่นไหว” เพราะฉะนั้น ความตั้งใจจริงในการพัฒนาคุณภาพของจิตอย่างเป็น ระบบตามหลัก “สมถภาวนา” นั้น ย่อมเข้าถึง “ฌานสมาบัติ” ได้อย่างแท้จริงในขั้นสูงสุดแห่งรูปฌานจิต คือ “อัปนาสมาธิ-จตุตถฌานจิต” [อุเบกขา-เอกัคคตา] ถ้าปฏิบัติอย่างไม่เป็นทางการนั้น อาจเกิดขึ้นในขณะที่ สวคন্দในศาสนิกกิจของตนที่นับถือ เมื่อจิตอยู่ในภาวะที่ “สงบ” [ปัสสัทธิ-วิเวก] ก็สามารรถเกิด “ฌานจิต” ได้ เพียงแต่ไม่เป็นทางการเหมือนตั้งใจปฏิบัติโดยตรงตามหลักในพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า “รูปฌาน ๔” ที่ประกอบด้วย ๔ ขั้น ได้แก่ “ปฐมฌาน-ทุติยฌาน-ตติยฌาน-จตุตถฌาน” พลังสมาธิที่เป็นอำนาจจิตที่เกิด จาก “ฌานสมาบัติ” มีคุณภาพแตกต่างกันตามขั้นในฌานแต่ละระดับ ฉะนั้น “สมาธิ” ที่มีคุณภาพ คือ (๑) “อุปจารสมาธิ” สมาธิจนเจียน กับ (๒) “อัปนาสมาธิ” สมาธิแน่วแน่ ซึ่งหมายถึง “จตุตถฌาน” เป็นสมาธิ ที่ตัดระงับ “วิตก-วิจารณ์-ปีติ-สุข” ออกไป เมื่อนำ “สมาธิแห่งจตุตถฌาน” ไปใช้ในวิปัสสนา “สมาธิ” นี้ เรียกว่า “โพชฌงค์ ๗” คือ ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้ ได้แก่ “สติ-สัมมวิจยะ-วิริยะ-ปีติ-ปัสสัทธิ-สมาธิ-อุเบกขา” ซึ่งหมายถึง “สมาธิในวิปัสสนา” หรือ “จิตตัววิปัสสนา” แต่อย่างไรก็ตาม “พลังอำนาจแห่งจิตตสมาธิ” นั้น เป็นพลังสากลของมวลมนุษยชาติ ขึ้นอยู่กับใครจะพัฒนาจิตของตนให้อยู่ในระดับที่บริสุทธิ์มาก น้อยแค่ไหนเท่านั้นเอง “ผู้ไม่มีสมาธิก็คือผู้ไม่มีสติสัมปชัญญะ” ซึ่งแปลว่า “ไม่มีเหตุผลและไม่ประกอบด้วย ปัญญา” หนทางที่ดีที่สุดคือ “การเจริญธรรมในอริยมรรคแห่งพระพุทธศาสนา” ที่ต้องการผู้ตั้งใจจริงปฏิบัติ จริง เพื่อการเข้าถึง “อมตธรรม” อันเป็น “บรมธรรม” [นิพพาน] ในพระธรรมวินัยนี้.

บทความที่ ๑๘ ประจำปี ๒๕๕๘ – พลังอำนาจสมาธิแห่งมวลมนุษยชาติ

มนุษย์รู้จักพลังเร้นลับแห่งธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับตนเองมาแต่เด็กด้าบรรพ์ เช่น หมอผี หมอเวทมนต์ ประจำเผ่าต่างๆ ล้วนมีอำนาจเหนือธรรมชาติในการทำนายโชคกลาง การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ [มักใช้สมุนไพรต่างๆ คู่กับคาถา] หรือเหตุการณ์สำคัญ ที่จะเกิดขึ้นกับพรรคพวกในเผ่าของตน ถ้าเป็นชาวบ้านชนบทไทยนั้น อาจเรียกว่า “หมอผี-หมอทรงเจ้า [หมอคู่-ร่างทรง]-หมอชาวบ้าน-หมอพื้นบ้าน” แต่เรียกให้ดีขึ้นไปหน่อย คือ “หมอยา” ที่รักษาโรคต่างๆ ด้วยสมุนไพรและมนต์คาถาที่ประกอบด้วยอำนาจจิตหรือสมาธิเป็นพิเศษ คนเหล่านี้มักเป็นคนทรงศีลทรงธรรมในเวลาเดียวกัน เพราะอำนาจจิตตสมาธินั้นอาศัยความสงบ [ปัสสัทธิ-วิเวก] เป็นพื้นฐาน ในการการพัฒนาจิตให้มีคุณภาพ ให้เกิด “ญาณทัตตนะ” คือ การรู้เห็นด้วยการหยั่งรู้ด้วย “ญาณ-ปัญญาารู้แจ้ง” [การหยั่งรู้-ปรีชาหยั่งรู้ด้วยปัญญา] แต่ยังไม่ใช่ “ปัญญาเห็นธรรม” ตามนัยทางพระพุทธศาสนา คือ “ปัญญาในการดับกิเลสทั้งปวงและกองทุกข์” เพราะฉะนั้น จิตที่พัฒนาถึงขั้นสูงสุดด้วย “ฌานจิต-ฌานสมาบัติ” [สมาบัติ ๘] ซึ่งเป็น “ฤทธิ์” ที่เกิดจากการบำเพ็ญตบะ ความเพียรในการเผาผลาญกิเลสราคะของบรรดานักบวชนักพรตในลัทธิต่างๆ ที่เรียกว่า “ติตถิยะ” หรือ “เดียรถีย์” คือ นักบวชภายนอกพระพุทธศาสนา นักบวชนักพรตเหล่านี้ ไม่ใช่คนไม่ดี แต่ยังเป็นผู้แสวงหาความจริงตามความเชื่อ ความศรัทธา ของลัทธิของตน แต่บางคนอาจแสวงหาโภคทรัพย์เป็นค่าแลกเปลี่ยนกับวิชาความรู้ของตน คือ เป็นค่าครองชีพ แต่อาจจะถึงการประกอบอาชีพที่ไม่สุจริต เช่น การทำเสน่ห์ยาแฝด การใช้ไสยศาสตร์ในฝ่ายชั่ว เป็นต้น เช่น พวกหมอผีสำนักเถื่อนต่างๆ ที่ได้พลังจิตในระดับหนึ่ง ซึ่งอาจเป็นความจริงบาง ไม่เป็นความจริงบ้าง ในส่วนนี้ผู้ไปใช้บริการต้องไตร่ตรองอย่างมีวิจารณญาณ [เหตุผลที่ยังประโยชน์ให้ตนอย่างแท้จริง] สังคมชนบทจะผูกพันกับ “เวทมนต์อาคม” เป็นส่วนใหญ่ ที่เรียกว่า “หมอผีประจำหมู่บ้าน-หมอทรง-หมอยา” ซึ่งทำหน้าที่เป็นที่พึ่งของชาวบ้าน ที่อยู่ห่างไกลจากระบบสาธารณสุขของราชการ แต่อย่างไรก็ตาม “องค์ความรู้แห่งภูมิปัญญาชาวบ้าน” นี้ ยังไม่การศึกษาวิจัยค้นคว้าอย่างเป็นระบบ เพราะนักวิชาการมักตั้งสมมติฐานอย่างมีอคติว่า “เป็นเรื่องมงาย” ยังไม่มีจิตใจเปิดกว้างเพียงพอ อย่างเช่น “ภูมิปัญญาชาวบ้านเกี่ยวกับยาสมุนไพร” ทำไมคนโบราณถึงรู้ไม่พันธุที่เป็นยาสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคต่างๆ และรู้ได้อย่างไร ปัญญาเหล่านี้เกิดขึ้นได้อย่างไร ระบบการศึกษาสมุนไพรเป็นอย่างไร นักวิชาการสมัยใหม่ยังเข้าไม่ถึงความจริงในเรื่องนี้อย่างแท้จริง เพราะยังมีอคติหรือความลำเอียงในด้านปัญญา ในความเป็นจริงนั้น ผู้ที่เข้าไปศึกษาเกี่ยวกับ “ภูมิปัญญาชาวบ้าน” นั้น ต้องเป็นปฏิบัติธรรม ที่ได้บรรลุถึง “ฌานสมาบัติ” ในขั้นต่างๆ มาเป็นอย่างดี ถึงจะสมฐานะกัน ที่จะถึงพร้อมในการเข้าไปศึกษาเกี่ยวกับ “อำนาจลึกลับแห่งพลังจิต” อย่างแท้จริง เพราะการนั่งวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมมาเพียงอย่างเดียว ยังไม่เพียงพอในการวิเคราะห์ในงานวิจัย ความคิดเห็นของผู้วิจัย การอภิปราย และคำแนะนำ เป็นเรื่องสำคัญในการเสนอผลงานวิจัยอย่างแท้จริง เพราะสามารถนำไปใช้ในภาคปฏิบัติได้จริง ถ้ามีค่าเพียงพอที่จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือผู้ที่กำลังได้รับความเดือดร้อน

อนึ่ง พระพุทธเจ้าทรงตรัสสั่งสอนไม่ให้เชื่ออะไรง่าย ให้รู้จักไตร่ตรอง วินิจฉัย พิจารณาอย่างรอบคอบ คือให้มี “สติสัมปชัญญะ-สติปัญญา” และความรู้จักใช้เหตุผล สืบสวน กระทบความอย่างครอบคลุมประเด็นปัญหา ที่จะก่อประโยชน์อย่างแท้จริง ไม่ใช่คิดด้วย “อคติ” คือ ความลำเอียง อันนำไปสู่ความมกมาย “โมหะ” ได้ ในทางพุทธศาสนา ได้ให้ความสำคัญในเรื่อง “มิตติ” คือ ความระลึกได้ กับ “มิตัมปชัญญะ” คือ ความรู้ชัด ความรอบรู้ ความรู้ตัวทั่วถ้วน ซึ่งเป็นกระบวนการคิดที่เกี่ยวข้องกับ “การใช้เหตุผล-การใช้ปัญญา” เพื่อไม่ให้เชื่ออะไรอย่างมกมายขาดสติ ดังเช่น “กาลามสูตร” [เกสปุตตคิยสูตร-เกสปุตตสูตร] ซึ่งเป็นสูตรหนึ่งในคัมภีร์ “ติคนิบาตรอังกุตตรนิกาย” พระพุทธเจ้าตรัสสอนชนชาวกาลามะแห่งเกสปุตตนิคมในแคว้นโกศล ไม่ให้เชื่อมกมายไร้เหตุผลตามหลัก ๑๐ ข้อ คือ

- (๑) อย่าปลงใจเชื่อด้วยการฟังตามกันมา
- (๒) ด้วยการถือสืบๆ กันมา
- (๓) ด้วยการเล่าลือ
- (๔) ด้วยการอ้างตำราหรือคัมภีร์
- (๕) ด้วยตรรก
- (๖) ด้วยการอนุমান
- (๗) ด้วยการคิดตรองตามแนวเหตุผล
- (๘) เพราะเข้ากันได้กับทฤษฎีของตน
- (๙) เพราะมองเห็นรูปลักษณะน่าเชื่อ
- (๑๐) เพราะนับถือที่ท่านสมณะนี้เป็นครูของเรา

ฉะนั้น ต่อเมื่อใด พิจารณาเห็นด้วย “ปัญญา” ประกอบด้วยการใช้เหตุผลอย่างถูกวิธีว่า ธรรมเหล่านั้น เป็นอกุศล เป็นกุศล มิใช่ มิใช่ เป็นดี เป็นชั่ว แล้ว จึงควรละหรือถือปฏิบัติตามนั้น ความลำเอียงแห่ง “อคติ ๔” ซึ่งผู้เป็นฆราวาสพึงเข้าใจและนำมาปฏิบัติให้เป็นประโยชน์แก่ตน ที่เรียกว่า “ลิวินัย” หมายถึง วินัยของคฤหัสถ์ คำสอนทั้งหมดใน “สิงคาลกสูตร-สิคาลอวาทสูตร” ที่พระพุทธเจ้าตรัสแก่ “นายสิงคาลกะ” คหบดีบุตร ผู้กำลังไหว่ทิศ บนทางเสด็จจะเข้าไปบิณฑบาตในเมืองราชคฤห์ ซึ่งมีใจความว่าให้ละเว้นความชั่ว ๑๔ อย่าง ได้แก่ “กรรมกิลเลส ๔-อคติ ๔-อบายมุข ๖” แล้วเป็นผู้ปกแผ่ทิศทั้ง ๖ ได้แก่ “เว้นห่างมิตรเทียม ๔-คบหามิตรแท้ ๔-จัดสรรทรัพย์เป็นโภควิภาค ๔-บำรุงทิศ ๖” ดังรายละเอียดต่อไปนี้

“กรรมกิลเลส ๔” หมายถึง กรรมเครื่องเศร้าหมอง การกระทำที่เป็นเหตุให้เศร้าหมอง ได้แก่

- (๑) “ปาณาติบาต” การทำชีวิตให้ตกลงคือ ฆ่าฟันสังหารกัน
- (๒) “อทินนาทาน” ถือเอาของที่เจ้าของเขามีได้ให้ คือ ลักขโมย
- (๓) “กามสุมิจฉาจาร” ประพฤติผิดในกาม
- (๔) “มุสาวาท” พูดเท็จ

“อคติ ๔” หมายถึง ฐานะอันไม่พึงถึง ทางความประพฤติที่ผิด ความลำเอียง ได้แก่

- (๑) “ฉันทาคติ” ลำเอียงเพราะรัก
- (๒) “โทสาคติ” ลำเอียงเพราะชัง
- (๓) “โมหาคติ” ลำเอียงเพราะหลง
- (๔) “ภยาคติ” ลำเอียงเพราะกลัว

“อบายมุข ๔ – อบายมุข ๖” หมายถึง ช่องทางของความเสื่อม เหตุเครื่องฉิบหาย เหตุย่อยยับแห่ง โภคทรัพย์ ทางแห่งความพินาศ ได้แก่

- (๑) เป็นนักเลงหญิง
  - (๒) เป็นนักเลงสุรา
  - (๓) เป็นนักเลงการพนัน
  - (๔) คบคนชั่วเป็นมิตร
- อีกหมวดหนึ่ง มี ๖ ได้แก่
- (๑) ดิคสุราและของมีนเมา
  - (๒) ชอบเที่ยวกลางคืน
  - (๓) ชอบเที่ยวดูการเล่น
  - (๔) เล่นการพนัน
  - (๕) คบคนชั่วเป็นมิตร
  - (๖) เกียจคร้านการงาน

“มิตรเทียม ๔ – มิตตปฏิรูป ๔” หมายถึง คนเทียมมิตร ไม่ใช่มิตรแท้ ได้แก่

๑. คนปกอลอก มีลักษณะ ๔ คือ ๑. คิดเอาแต่ได้ฝ่ายเดียว ๒. ขอมเสียน้อยโดยหวังจะเอาให้มาก ๓. ตัวมีภัยจึงมาช่วยทำกิจของเพื่อน ๔. คบเพื่อนเพราะเห็นแก่ประโยชน์ของตัวเอง
๒. คนดีแต่พูด มีลักษณะ ๔ คือ ๑. ดีแต่ยกของหมดแล้วมาปราศรัย ๒. ดีแต่อ้างของยังไม่มีมาปราศรัย ๓. สงเคราะห์ด้วยสิ่งหาประโยชน์มิได้ ๔. เมื่อเพื่อนมีกิจ อ้างแต่เหตุขัดข้อง
๓. คนหัวประจบ มีลักษณะ ๔ คือ ๑. จะทำชั่วก็เออออ ๒. จะทำดีก็เออออ ๓. ต่อหน้าสรรเสริญ ๔. ลับหลังนินทา
๔. คนชวนฉิบหาย มีลักษณะ ๔ คือ ๑. คอยเป็นเพื่อนดื่มน้ำเมา ๒. คอยเป็นเพื่อนเที่ยวกลางคืน ๓. คอยเป็นเพื่อนเที่ยวดูการเล่น ๔. คอยเป็นเพื่อนไปเล่นการพนัน

“มิตรแท้ ๔” หมายถึง มิตรด้วยใจจริง ได้แก่

๑. มิตรอุปการะ มีลักษณะ ๔ คือ ๑. เพื่อนประมาท ช่วยรักษาเพื่อน ๒. เพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์ของเพื่อน ๓. เมื่อมีภัย เป็นที่พึ่งพำนักได้ ๔. มีกิจจำเป็น ช่วยออกทรัพย์ให้เกินกว่าที่ออกปาก
๒. มิตรร่วมสุขร่วมทุกข์ มีลักษณะ ๔ คือ ๑. บอกความลับแก่เพื่อน ๒. ปิดความลับของเพื่อน ๓. มีภัยอันตรายไม่ละทิ้ง ๔. แม้ชีวิตก็สละให้ได้
๓. มิตรแนะนำประโยชน์ มีลักษณะ ๔ คือ ๑. จะทำชั่วเสียหายคอยห้ามปรามไว้ ๒. คอยแนะนำให้ตั้งอยู่ในความดี ๓. ให้ได้ฟังได้รู้สิ่งที่ไม่เคยได้รู้ได้ฟัง ๔. บอกทางสุขทางสวรรค์ให้
๔. มิตรมีน้ำใจ มีลักษณะ ๔ คือ ๑. เพื่อนมีทุกข์ พลอยทุกข์ด้วย ๒. เพื่อนมีสุขพลอยดีใจ ๓. เขาติเตียนเพื่อน ช่วยยับยั้งแก้ไข ๔. เขาสรรเสริญเพื่อน ช่วยพูดเสริมสนับสนุน

“โภควิภาค ๔” หมายถึง การจัดสรรแบ่งทรัพย์ซึ่งหามาได้ด้วยความขยันหมั่นเพียรออกเป็น ๔ ส่วน คือ ๑ ส่วน เลี้ยงตัว เลี้ยงครอบครัว ดูแลคนที่เกี่ยวข้อง และทำความดี ๒ ส่วน ใช้ทำหน้าที่การงานประกอบกิจการอาชีพ ๑ ส่วน เก็บไว้เป็นหลักประกันชีวิตและกิจการคราวจำเป็น

“ทิต ๘” หมายถึง บุคคลประเภทต่างๆ ที่เราต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์ทางสังคมจตุทิตที่อยู่รอบตัว ได้แก่

๑. “ปุรัตติมทิต” ทิตเบื้องหน้า คือ ทิตตะวันออก ได้แก่ มารดาบิดา เพราะเป็นผู้มีอุปการะแก่เรามาก่อน
  - ก. บุตรธิดาพึงบำรุงมารดาบิดา ผู้เป็นทิตเบื้องหน้า ดังนี้
    - ๑) ท่านเลี้ยงเรามาแล้ว เลี้ยงท่านตอบ
    - ๒) ช่วยทำการงานของท่าน
    - ๓) ดำรงวงศ์สกุล
    - ๔) ประพฤติตนให้เหมาะสมกับความเป็นทายาท
    - ๕) เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ทำบุญอุทิศให้ท่าน
  - ข. บิดามารดาขอมอนุเคราะห์บุตรธิดา ดังนี้
    - ๑) ห้ามปรามจากความชั่ว
    - ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
    - ๓) ให้ศึกษาศิลปวิทยา
    - ๔) หาผู้ครองที่สมควรให้
    - ๕) มอบทรัพย์สมบัติให้ในโอกาสอันสมควร

๒. “ทักษิณทิต” ทิศเบื้องขวา คือ ทิศใต้ ได้แก่ ครูอาจารย์ เพราะเป็นทักษิณบุคคลควรแก่การบูชาคุณ

ก. ศิษย์พึงบำรุงครูอาจารย์ ผู้เป็นทิศเบื้องขวา ดังนี้

- ๑) ลูกศิษย์รับ
- ๒) เข้าไปหา [“อุปฐาก” เพื่อบำรุง คอยรับใช้ ปรีกษา ชักถาม และรับคำแนะนำ เป็นต้น]
- ๓) ใฝ่ใจเรียน [“สุสสุสา” = พึงด้วยดี คือ มีใจรัก เรียนด้วยศรัทธา และรู้จักฟังให้เกิดปัญญา]
- ๔) ประนินบัติ ช่วยบริการ
- ๕) เรียนศิลปวิทยาโดยเคารพ [คือ เอาจริงเอาจัง ถือเป็นกิจสำคัญ]

ข. ครูอาจารย์ย่อมอนุเคราะห์ศิษย์ ดังนี้

- ๑) ฝึกฝนแนะนำให้เป็นคนดี
- ๒) สอนให้เข้าใจแจ่มแจ้ง
- ๓) สอนศิลปวิทยาให้สิ้นเชิง
- ๔) ยกย่องให้ปรากฏในหมู่คณะ
- ๕) สร้างเครื่องคุ้มภัยในสารทิศ [สอนฝึกให้รู้จักเลี้ยงตัวรักษาตนในอันที่จะดำเนินชีวิตต่อไป ด้วยดี ครอบครองความรู้ความประพฤติกให้เป็นที่ยอมรับในการไปประกอบอาชีพเป็นอยู่ได้ด้วยดี]

๓. “ปัจฉิมทิศ” ทิศเบื้องหลัง คือ ทิศตะวันตก ได้แก่ บุตรภรรยา เพราะมีขึ้นภายหลังและคอยเป็นกำลังสนับสนุนอยู่ข้างหลัง

ก. สามิพึงบำรุงภรรยา ผู้เป็นทิศเบื้องหลัง ดังนี้

- ๑) ยกย่องให้เกียรติสมกับฐานะที่เป็นภรรยา
- ๒) ไม่ดูหมิ่น
- ๓) ไม่นอกใจ
- ๔) มอบความเป็นใหญ่ในบ้านให้
- ๕) หาเครื่องประดับมาให้เป็นของขวัญตามโอกาส

ข. ภรรยาขอมอบอนุเคราะห์สามี ดังนี้

- ๑) จัดงานบ้านให้เรียบร้อย
- ๒) สงเคราะห์ญาติมิตรทั้งสองฝ่ายด้วยดี
- ๓) ไม่นอกใจ
- ๔) รักษาทรัพย์สมบัติที่หามาได้
- ๕) ขยันไม่เกียจคร้านในงานทั้งปวง

๔. “อุตตริทิต” ทิศเบื้องซ้าย คือ ทิศเหนือ ได้แก่ มิตรสหาย เพราะเป็นผู้ช่วยให้ข้ามพ้นอุปสรรคภัยอันตราย และเป็นกำลังสนับสนุน ให้บรรลุความสำเร็จ

ก. บุคคลพึงบำรุงมิตรสหาย ผู้เป็นทิศเบื้องซ้าย ดังนี้

- ๑) เพื่อแบ่งปัน
- ๒) พุดจามีน้ำใจ
- ๓) ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน
- ๔) มีตนเสมอ ร่วมสุขร่วมทุกข์กัน
- ๕) ซื่อสัตย์จริงใจต่อกัน

ข. มิตรสหายย่อมอนุเคราะห์ตอบ ดังนี้

- ๑) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาป้องกัน
- ๒) เมื่อเพื่อนประมาท ช่วยรักษาทรัพย์สมบัติของเพื่อน
- ๓) ในคราวมีภัย เป็นที่พึ่งได้
- ๔) ไม่ละทิ้งในยามทุกข์ยาก
- ๕) นับถือตลอดถึงวงศ์ญาติของมิตร

๕. “เหตุฐิมทิต” ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ คนรับใช้และคนงาน เพราะเป็นผู้ช่วยทำงานต่างๆ เป็นฐานกำลังให้

ก. นายพึงบำรุงคนรับใช้และคนงาน ผู้เป็นทิศเบื้องล่าง ดังนี้

- ๑) จัดการทำงานให้ทำตามความเหมาะสมกับกำลังความสามารถ
- ๒) ให้ค่าจ้างรางวัลสมควรแก่งานและความเป็นอยู่
- ๓) จัดสวัสดิการดี มีช่วยรักษาพยาบาลในยามเจ็บไข้ เป็นต้น
- ๔) ใต้ของแปลกๆ พิเศษมา ก็แบ่งปันให้
- ๕) ให้มีวันหยุดและพักผ่อนหย่อนใจตามโอกาสอันควร

ข. คนรับใช้และคนงานย่อมอนุเคราะห์นาย ดังนี้

- ๑) เริ่มทำงานก่อนนาย
- ๒) เลิกงานทีหลังนาย
- ๓) ถือเอาแต่ของที่นายให้
- ๔) ทำงานให้เรียบร้อยและดียิ่งขึ้น
- ๕) นำเกียรติคุณของนายไปเผยแพร่

๖. “อุปริมทิต” ทิศเบื้องบน ได้แก่ สมณพราหมณ์ คือ พระสงฆ์ เพราะเป็นผู้สูงด้วยคุณธรรมและเป็นผู้นำทางจิตใจ

ก. กฤหัสถ์ย่อมบำรุงพระสงฆ์ ผู้เป็นทิศเบื้องบน ดังนี้

- ๑) จะทำสิ่งใด ก็ทำด้วยเมตตา
- ๒) จะพูดสิ่งใด ก็พูดด้วยเมตตา

- ๓) จะคิดสิ่งใด ก็คิดด้วยเมตตา
  - ๔) ต้อนรับด้วยความเต็มใจ
  - ๕) อุปถัมภ์ด้วยปัจจัย ๔
- ข. พระสงฆ์ย่อมอนุเคราะห์กฤหัสถ์ ดังนี้
- ๑) ห้ามปรามจากความชั่ว
  - ๒) ให้ตั้งอยู่ในความดี
  - ๓) อนุเคราะห์ด้วยความปรารถนาดี
  - ๔) ให้ได้ฟังสิ่งที่ยังไม่เคยฟัง
  - ๕) ทำสิ่งที่เคยฟังแล้วให้แจ่มแจ้ง
  - ๖) บอกลทางสวรรค์ คือทางชีวิตที่มีความสุขความเจริญให้ผู้ปฏิบัติดังกล่าวนี้ชื่อว่า ปกปักษ์รักษา
ทั่วทุกทิศให้เป็นแดนเกษมสุขปลอดภัย

เพราะการเชื่ออะไรง่ายเกินไป ไม่ประกอบด้วยเหตุผล ย่อมนำความเสียหายมาสู่ตนและคณะได้ เพราะทุกคนที่คบหา นั้น ไม่ได้ชื่อว่า “กัลยาณมิตร” ที่จะไว้วางใจได้ เราต้องเป็นฝ่ายเลือกให้เป็น ไม่ใช่เขาเป็นฝ่ายเลือกเรา อย่างเช่นก็ได้คบมิตรสหายใหม่ๆ ที่เข้ามาในชีวิตนั้น ต้องมีจิตระวังภัยเป็นด่านแรกเสียก่อน อย่าเชื่ออะไรให้ง่ายเกินไป แล้วภัยจะมาถึงตัวอย่างไม่ได้คาดคิด ยิ่งก็มีมิตรที่เข้าขามี “อุทธี” คือ เป็นนักปฏิบัติในด้าน “จิตตภาวนา” [สมณะ] ผู้บำเพ็ญ “ตบะ” หรือ “ฌานสมาบัติ” อาจอยู่ในระดับขั้นต้นหรือแก่กล้าก็ตาม เราจะต้องพิจารณาใคร่ครวญด้วยเหตุผลให้ดีเป็นกรณีพิเศษ เพราะอาจมีบางสิ่งบางอย่างที่ตรงกับ “จริต” ของเรา ทำให้เชื่อได้ง่าย แต่อย่างไรก็ตาม “พลังอำนาจแห่งฌานสมาธิ” นั้น เป็นสมบัติส่วนกลางของมนุษยชาติ ไม่ได้จำกัดไว้เฉพาะลัทธิหรือศาสนาใดๆ เมื่อ “จิตวิญญูณ” เกิดอาการ ที่เรียกว่า “ปราโมทย์” ราเริงยินดี ย่อมเกิด “ปีติ” ความปลาบปลื้ม และความสงบ “ปัสสัทธิ” ตามมา หลังจากนั้น ย่อมเกิด “สุข” ความราบรื่นไม่ขัดข้องติดขัด กับ “สมาธิ” ได้ ความมีอารมณ์เดียวเป็นหนึ่ง ซึ่งเรียกว่า “ธรรมสมาธิ ๕” ภาวะจิตนี้เป็นอาการที่สามารถพัฒนาตนเองไปถึงขั้น “อุเบกขา” ความวางเฉยในอารมณ์ต่างๆ เพราะเกิดความรู้จริง ภาวะจิตดังกล่าวนี้ จะเกิดขึ้นได้เมื่อมี “สมาธิ” ที่แน่วแน่มั่นคงใน “จตุตถฌาน” [อุเบกขา-เอกัคคตา] ที่เรียกว่า “อัปปนาสมาธิ” ที่เรียกว่า “จิตประภัสสร” คุณภาพของจิตในขั้น “ฌานที่ ๔” นี้ เป็นจิตที่ปราศจากนิวรณ์ ที่เรียกว่า “นิรณุปกิเลส” คือ สิ่งที่กั้นจิตไม่ให้ก้าวหน้าในคุณธรรม ธรรมที่กั้นจิตไม่ให้บรรลุคุณความดี อกุศลธรรมที่ทำให้จิตให้เศร้าหมองและทำปัญญาให้อ่อนกำลัง ได้แก่ (๑) “กามฉันทะ” ความพอใจในกาม ความต้องการกามคุณ (๒) “พยาบาท” ความคิดร้าย ความขัดเคืองแค้นใจ (๓) “ถิ่นมิตตะ” ความหดูหู่ และเชื่องซึม (๔) “อุทธัจจกุกกุจจะ” ความฟุ้งซ่านและร้อนใจ ความกระวนกระวายกุ่มกวม และ (๕)

“**วิจิติจณา**” ความลึกลับสงสัย หรือ “**จิตตอุปกิเลส**” [อุปกิเลส ๑๖] คือ ธรรมเครื่องเศร้าหมอง สิ่งที่ทำให้จิตขุ่นมัว รับคุณธรรมได้ยาก คุจฟ้าเประเอื้อนสกปรก ย่อมไม่ได้ดี หมายความว่า จิตปราศจากกิเลสเหล่านี้ ได้แก่ (๑) “**อภิชณาวิสมโถษะ**” คิดเฟื่องเลื่องอยากได้ โลกไม่สมควร โลกกล้า จ้องจะเอา ไม่เลือกควรไม่ควร (๒) “**พยาบาท**” คิดร้ายเขา (๓) “**โกธะ**” ความโกรธ (๔) “**อุปนาหะ**” ความผูกโกรธ (๕) “**มักขะ**” ความลบหลู่คุณท่าน ความหลู่ความดีของผู้อื่น การลบถ้อยปิดซ่อนคุณค่าความดีของผู้อื่น (๖) “**ปลาสะ**” ความดีเสมอ ยกตัวเทียมท่าน เอาตัวขึ้นตั้งขวางไว้ ไม่ยอมยกให้ใครดีกว่าตน (๗) “**อิสสา**” ความริษยา (๘) “**มัจฉริยะ**” ความตระหนี่ (๙) “**มายา**” มารยา (๑๐) “**สาถะยยะ**” ความโอ้อวดหลอกเขา หลอกด้วยคำโอ้อวด (๑๑) “**ถัมภะ**” ความหัวคือ กระจ่าง (๑๒) “**สาร์มภะ**” ความแข่งดี ไม่ยอมลดละ มุ่งแต่จะเอาชนะกัน (๑๓) “**มานะ**” ความถือตัว ทะนงตน (๑๔) “**อติมานะ**” ความถือตัวว่ายิ่งกว่าเขา ดูหมิ่นเขา (๑๕) “**มทะ**” ความมัวเมา และ (๑๖) “**ปมาทะ**” ความประมาท ความละเลย ความเลินเล่อ คำว่า “**นิวรณ**” ในคำว่า “**ปราศจากนิวรณ**” หมายถึง นิวรณ ๕ อวิชชา อคติ และอกุศลธรรมทั้งปวง กิเลสดังกล่าวนี้ เรียกว่า “**ปริยัญฐานกิเลส**” คือ กิเลสที่กลุ่มรุมจิต หรือเข้าครองจำจิตใจได้ทุกเวลาที่ขาดสติสัมปชัญญะ ซึ่งเป็นกิเลสอย่างกลาง ที่มีอิทธิพลโดยตรงต่อภาวะจิตหรือระดับคุณภาพของจิตหรือระดับขั้นของชีวิต เพราะฉะนั้น “**จิตที่ปราศจากนิวรณ**” จึงเป็นคุณภาพจิตที่งดงาม นั่นคือ เป็นอาการลักษณะของจิต [เจตสิก] ที่ “**หมดจด-สะอาด-ไม่มีมลทิน-ปราศจากอุปกิเลส-อ่อน-ควรแก่งาน-มั่นคง-ไม่หวั่นไหว**” เป็นจิตที่มีพลังเหนือข้อจำกัดทางธรรมชาติ เช่น กาลเวลา หรือสถานที่ และสามารถนำมาใช้ประโยชน์ต่างๆ ได้ ตามความปรารถนาของเจ้าของจิตดวงนั้นๆ คือ เป็นบาทฐานในวิปัสสนาต่อไป อันสามารถทำให้เกิด “**วิชา ๓**” คือ ความรู้แจ้ง ความรู้วิเศษ ได้แก่ (๑) “**ปุพเพนิวาณานุสสติญาณ**” คือ ญาณเป็นเหตุระลึกขันธ์ที่อาศัยอยู่ในก่อนได้ หรือ ระลึกชาติได้ ซึ่งเป็นปัญญาที่ทำให้เข้าใจในเรื่อง “**ขันธ์ ๕**” และธรรมที่เกี่ยวข้องทั้งหมด คือ การเห็นสภาพแห่งความทุกข์ ที่เรียกว่า “**อุปาทานขันธ์ ๕ เป็นทุกข์**” (๒) “**จุตูปปาตญาณ-ทิพพจักขุญาณ**” คือ ญาณกำหนดรู้จิตและอุบัติแห่งสัตว์ทั้งหลาย อันเป็นไปตามกรรม หรือเห็นการเวียนว่ายตายเกิดของสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งเป็นปัญญาที่ทำให้เห็น “**สาเหตุแห่งทุกข์**” ตามหลักปฏิจสงมุขบาท (๓) “**อาสวัคชญาณ**” คือ ญาณหยั่งรู้ในธรรมเป็นที่สิ้นไปแห่งอาสวะทั้งหลาย ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ หรือ “**ความตรัสรู้**” [อริยสัจจ์ ๔] ในข้อนี้ถือเป็น “**โลกุตตรปัญญา**” หรือจิตที่ปราศจากนิวรณดีแล้ว ย่อมทำให้เกิด “**อภิญญา ๖**” คือ ความรู้ยิ่งยวด ปัญญาที่ยิ่งยวด ได้แก่ (๑) “**อิทธิวิธา-อิทธิวิธี**” คือ ความรู้ที่ทำให้แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ (๒) “**ทิพพโสต**” คือ ญาณที่ทำให้มีหูทิพย์ (๓) “**เจโตปริยญาณ**” คือ ญาณที่ให้กำหนดใจคนอื่นได้ (๔) “**ปุพเพนิวาณานุสสติ**” คือ ญาณที่ทำให้ระลึกชาติได้ (๕) “**ทิพพจักขุ**” คือ ญาณที่ทำให้มีตาทิพย์ (๖) “**อาสวัคชญาณ**” คือ ญาณที่ทำให้อาสวะสิ้นไป ในข้อนี้ถือเป็น “**โลกุตตรปัญญา**” ผู้ที่จะได้ “**อริยมรรค**” [คุณวิเศษ] ดังกล่าวนี ไซ้ว่าจะได้ครบตามที่กล่าวมาทั้ง “**วิชา ๓**” กับ “**อภิญญา ๖**”

ดังนั้น ในการสวดมนต์ภาวนา การบำเพ็ญเพียรตบะ จนถึงการเจริญสมาบัติ ซึ่งหมายถึง “สมถะ” [ความสงบ] หมายถึง (๑) ธรรมเป็นเครื่องสงบระงับ “จิต” (๒) ธรรมยังจิตให้สงบระงับจาก “นิวรณ์ปกิเลส” (๓) การฝึกจิตให้สงบเป็น “สมาธิ” ไม่ว่าจะเป็นอย่างบุคคลใดก็ตาม ถ้าเรียกหา “*ความสงบ*” ให้จิตเข้าถึง “*ความสงบ*” การทำให้จิตสงบระงับจาก “*นิวรณ์ปกิเลส*” และเป็น “*สมาธิ*” บุคคลนั้น ย่อมเข้าถึง “*อริยมรรค*” ได้ ตามกำลังของจิตของตนเอง ในทางธรรมของพระพุทธศาสนา หมายถึง “*อริยจิตต์*” ที่ประกอบด้วย การฝึกอบรมพัฒนาจิตใจด้วยองค์มรรค ๓ ประการ ได้แก่ (๑) “*สัมมาวายามะ*” ด้วยหลักธรรม “*สัมมัปปธาน ๔*” คือ ความเพียรใหญ่ ความเพียรชอบในการสร้างกุศลและละเว้นอกุศล ได้แก่ ๑. สังวรปธาน ๒. ปหานปธาน ๓. ภาวนापธาน ๔. อнуรักขนาปธาน (๒) “*สัมมาสติ*” ด้วยหลักธรรม “*สติปัฏฐาน ๔*” คือ การพัฒนาฐานที่ตั้งแห่งสติให้บริสุทธิ์ปราศจากกิเลสทั้งหลาย ได้แก่ ๑. กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๒. เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๓. จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน ๔. ธัมมานุปัสสนาสติปัฏฐาน (๓) “*สัมมาสมาธิ*” ด้วยหลักธรรม “*ฌาน ๔*” คือ การเพ่งอารมณ์ในรูปธรรมเพื่อให้จิตเกิดความสงบและเป็นสมาธิ ได้แก่ ๑. ปฐมฌาน ที่ประกอบด้วย “*วิตก-วิจาร์-ปีติ-สุข-เอกัคคตา*” ๒. ทุตติยฌาน ที่ประกอบด้วย “*ปีติ-สุข-เอกัคคตา*” ๓. ตติยฌาน ที่ประกอบด้วย “*สุข-เอกัคคตา*” ๔. จตุตถฌาน ที่ประกอบด้วย “*อุเบกขา-เอกัคคตา*” ซึ่งฌานในขั้นที่ ๔ นี้ หมายถึง “*อัปปนาสมาธิ*” ที่สามารถพัฒนาถึง “*สมาธิ ๓*” หมายถึง ความตั้งมั่นแห่งจิต ซึ่งหมายถึง “*สมาธิในวิปัสสนา*” หรือ “*จิตตวิปัสสนา*” นั่นเอง แยกประเภทตามลักษณะการกำหนดพิจารณาไตรลักษณ์ ข้อที่ให้สำเร็จความหลุดพ้น ได้แก่ (๑) “*สุญญตสมาธิ*” สมาธิอันพิจารณาเห็นความว่าง ได้แก่ วิปัสสนาที่ให้ถึงความหลุดพ้นด้วยกำหนดคณัตถลักษณะ (๒) “*อนิมิตตสมาธิ*” สมาธิอันพิจารณาธรรมไม่มีนิมิต คือ วิปัสสนาที่ให้ถึงความหลุดพ้นด้วยกำหนดคณิจจลักษณะ (๓) “*อัปปณิหิตสมาธิ*” การเจริญสมาธิที่ทำให้ถึงความหลุดพ้นด้วยกำหนดทุกขลักษณะ

ฉะนั้น คำว่า “*อุเบกขา*” ในจตุตถฌานนั้น หมายถึง “*ความมีใจเป็นกลางเพราะเห็นตามเป็นจริง*” เป็นสภาวะที่ “*สัมปชัญญะ*” เกิดความแก่กล้าบริสุทธิ์จากนิวรณ์ปกิเลส และ “*เอกัคคตา*” ในจตุตถฌานนั้น หมายถึง “*ความมีใจตั้งมั่น จิตแน่วแน่ในอารมณ์*” ในความเป็นจริงย่อมเกิดจาก “*สมาธิ*” ทำให้ “*สติซัด*” บริสุทธิ์จากนิวรณ์ปกิเลส เช่นกัน คำว่า “*สติสัมปชัญญะ*” หมายถึง ระลึกได้และรู้ตัวอยู่เสมอ คือ ฝึกตนให้เป็นคนรู้จักยังคิด รู้สึกตัวเสมอว่า สิ่งใดควรทำ และไม่ควรรทำ ระวังมิให้เป็นคนมัวเมาประมาท เพราะฉะนั้น “*อุเบกขา-เอกัคคตา*” แห่งจตุตถฌานที่เกิดขึ้น จึงเป็นภาวะจิตที่ “*หมดจด-สะอาด-ไม่มีมลทิน-ปราศจากอุปกิเลส-อ่อน-ควรแก่งาน-มั่นคง-ไม่หวั่นไหว*” คือ จิตที่ปราศจากนิวรณ์ นั่นเอง เป็นสภาวะที่จิตใจได้พัฒนาถึงพร้อมด้วย “*สติสัมปชัญญะ*” ที่ถึงพร้อมด้วย “*ธรรมที่เป็นองค์แห่งการตรัสรู้*” ได้ ที่เรียกว่า “*โพชฌงค์ ๗*” ได้แก่ (๑) “*สติ*” ความระลึกได้ สำนึกพร้อมอยู่ ใจอยู่กับกิจ จิตอยู่กับเรื่อง (๒) “*สัมมวิจยะ*” ความเพินธรรม ความสอดส่องสืบค้นธรรม (๓) “*วิริยะ*” ความเพียร (๔) “*ปีติ*” ความอิ่มใจ (๕) “*ปัสสัทธิ*” ความผ่อนคลายสงบเย็นกายใจ (๖) “*สมาธิ*” ความมีใจตั้งมั่น จิตแน่วแน่ในอารมณ์ และ (๗) “*อุเบกขา*” ความมีใจเป็นกลาง

เพราะเห็นตามเป็นจริง การที่จิตจะก้าวมาถึง “โพชฌงค์ ๗” ได้นั้น เป็นการฝึกอบรมจิต ตามแบบฉบับ “มัชฌิมาปฏิปทา” ในพระพุทธศาสนา ที่ประกอบด้วยข้อประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรม “อริยมรรคมีองค์ ๘” เพราะฉะนั้น “สมาธิ” ที่เกิดขึ้นจึงเป็น “สัมมาสมาธิ” คือ ตั้งจิตมั่นชอบ ไม่ใช่ “มิชฌาสมาธิ” คือ ตั้งจิตผิดได้แก่ ตั้งจิตเพ่งเล็ง จดจ่อปักใจแน่นแนบในกามราคะ พยาบาท เป็นต้น หรือเจริญสมาธิแล้ว หลงเพลิน ติดหมกมุ่น ตลอดจนนำไปใช้ผิดทาง ไม่เป็นไปเพื่อ “ญาณทัสสนะ” และ “ความหลุดพ้น” [นิโรธ] แต่เป็นการพอกพูน “กิเลสราคะ” มากกว่า “สติ” ที่เกิดขึ้น คือ “สัมมาสติ” และ “ความเพียร” ที่เกิดขึ้น คือ “สัมมาวายามะ” ไม่ใช่ “มิชฌาสติ” ระลึกรู้ผิดได้แก่ ความระลึกรู้ถึงเรื่องราวที่ล่วงแล้ว เช่น ระลึกรู้ถึงการได้ทรัพย์ การได้ยศ เป็นต้น ในทางอกุศล อันจัดเป็นสติเทียม เป็นเหตุชักนำใจให้เกิดกิเลสมี โลภะ มานะ อิสสา มัจฉริยะ เป็นต้น หรือ “มิชฌาวายามะ” พยายามผิดได้แก่ พยายามทำบาป พยายามทำอกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดขึ้น เป็นต้น

ข้อที่พึงสังเกต คือ “สมาธิ” มีทั้ง “สัมมาสมาธิ” คือ ตั้งจิตมั่นชอบ กับ “มิชฌาสมาธิ” คือ ตั้งจิตมั่นผิด และ “สติ” ก็มีทั้ง “สัมมาสติ” คือ ระลึกรู้ชอบ กับ “มิชฌาสติ” คือ ระลึกรู้ผิด พร้อมด้วยความเพียร คือ “วิริยะ” ก็มีทั้ง “สัมมาวายามะ” พยายามชอบ กับ “มิชฌาวายามะ” พยายามผิด เพราะฉะนั้น ผู้เจริญสมาธิหรือสมณะที่ไม่ได้ฝึกตามหลักธรรมในพระพุทธศาสนาแล้ว มักจะกลายเป็นพวก “มิจฉัตตะ” คือ สิ่งที่เกิด สภาวะที่ผิด คือ “มิชฌาวายามะ-มิชฌาสติ-มิชฌาสมาธิ” [อกุศลธรรม] ซึ่งตรงกันข้าม “สัมมัตตะ” คือ สิ่งที่ถูกต้อง สภาวะที่ถูกต้อง นั่นคือ “สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ” [กุศลธรรม] เพราะฉะนั้น ผู้เจริญสมณะทั้ง ๒ ฝ่าย อาจมี “ฤทธิ์” เท่าเทียมกัน คำว่า “ฤทธิ์” หมายถึง อำนาจศักดิ์สิทธิ์ แรงอำนาจ ความเจริญ ความสำเร็จ ความงอกงาม ฉะนั้น คำว่า “ฤทธิ์ ๒-อิทธิ ๒” คือ ความสำเร็จ ความรุ่งเรือง ได้แก่ (๑) “อามิสฤทธิ์” คือ อามิสเป็นฤทธิ์ ความสำเร็จหรือความรุ่งเรืองทางวัตถุ ในทางธรรมหมายถึงฝ่าย “อกุศลธรรม” ไม่ใช่ทางแห่งการดับทุกข์ (๒) “ธรรมฤทธิ์” คือ ธรรมเป็นฤทธิ์ ความสำเร็จหรือความรุ่งเรืองทางธรรม ในทางธรรมหมายถึงฝ่าย “กุศลธรรม” ซึ่งเป็นทางแห่งการดับทุกข์ ส่วน คำว่า “เดช” [เดชะ] หมายถึง อำนาจ ความร้อนไฟ อย่างเช่น บรรดา “ฤๅษี” ส่วนใหญ่มักแสดง “ฤทธิ์เดช” คือ แรงอำนาจศักดิ์สิทธิ์ ให้ผู้เลื่อมใสศรัทธาได้เห็น อาทิ การลอยตัว การนั่งสมาธิบนตะปู การเป่าปลุกเสกสิ่งต่างๆ การอ่านจิตหรือบังคับจิตผู้อื่น เป็นต้น ความหลงมกมายใน “ฤทธิ์เดช” นี้ ทำให้จิตฟุ้งซ่าน ไม่สงบระงับจากกิเลสราคะได้จริง จะสงบระงับได้เฉพาะตอนที่อยู่ใน “ฌานสมาบัติ” เท่านั้น ในทางธรรม เรียกว่า “วิกขัมภนนิโรธ” (ข้อ ๑ ในนิโรธ ๕) หมายถึง การดับกิเลสด้วยข่มไว้ คือ การดับกิเลสของท่านผู้บำเพ็ญฌานถึงขั้น “ปฐมฌาน” ข่มข่มนิวรรณ์ไว้ได้ ตลอดเวลาที่อยู่ใน “ฌาน” นั้นเท่านั้น ไม่ได้ยั้งยั้งตลอดไป หรือที่เรียกว่า “วิกขัมภนวิมุตติ” (ข้อ ๒ ในวิมุตติ ๕) หมายถึง พ้นด้วยข่มหรือสะกดไว้ ได้แก่ ความพ้นจากกิเลสและอกุศลธรรมได้ด้วยกำลัง “ฌาน” อาจสะกดได้นานกว่า “ตทังควิมุตติ” แต่เมื่อ “ฌาน” เลื่อมแล้วกิเลสอาจเกิดขึ้นอีก จัดเป็น “โลกิยวิมุตติ” ซึ่งพอออกจาก “ฌาน” ก็กลายเป็นปุถุชนทั่วไปนั่นเอง หรือเป็นผู้ทรงศีลแบบนับบวชนักพรตทั่วไป ไม่ใช่อยู่ในทางแห่งอริยมรรค อย่างเช่นการประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา

อย่างไรก็ตาม สำหรับผู้มีปรีชาสามารถพิเศษเฉพาะตน ย่อมรักษาอารมณ์กรรมฐานไว้ได้ดี นั่นคือ มี “สมาธิ” มั่นคงดำรงมั่นคงตลอดเวลาได้ เช่น นักบวชนักพรตประเภท “มหะสิฤทธิใหญ่” หรือ “พระอรหันตชีณาสพ” ในพระพุทธศาสนา ผู้สิ้นอาสวะแล้ว โดยปกติทั่วไป ย่อมมี “ฤทธิ์เดช” ในตัวอยู่แล้ว เพียงแต่อาจจะหลงในสิ่งสมมติดีนี้หรือไม่ ถ้าขาดสติไป ภาวะแห่งอริยบุคคลในพระอรหันต์ย่อมบกพร่องไป คือ ไม่ใช่ “กิริยจิตแห่งพระอรหันต์” [จิตอันเป็นเพียงกิริยาไม่ประกอบด้วยวิบาก ได้แก่ อเหตุกกิริยจิต ๓-มหากิริยจิต ๘-รูปาวจรกิริยจิต ๕-รูปาวจรกิริยจิต ๔] แต่ในทางปฏิบัติมีหลายคนที่ต้อง “ฤทธิ์เดช” ที่เกิดแต่ “อำนาจจิตตสมาธิ” ไม่มีพื้นฐานการพัฒนาจิตใจที่เกิดจากการเจริญ “อริยมรรคมีองค์ ๘” หรือ “อริยมรรค” ซึ่งเป็น “สมาธิ” ที่ของฝ่ายลัทธิผู้อยู่นอกพระพุทธศาสนา ที่เรียกว่า “เตียรลีย์-คิตติยะ” เพราะเกิดจากสภาวะที่ผิดที่ประกอบด้วย ๓ อย่าง ได้แก่ “มิจฉาวายามะ-มิจฉาสติ-มิจฉาสมาธิ” เปรียบเสมือน “สมาธิ” ของโจรที่ตั้งใจในการปล้นชาวบ้าน [มิจฉาสมาธิ-อกุศลธรรม] ย่อมแตกต่างจาก “สมาธิ” ของพระอริยเจ้า [สัมมาสมาธิ-กุศลธรรม] ที่มุ่งมั่นในการบำเพ็ญเพียรภาวนา เพื่อให้เกิดความหลุดพ้นจากกิเลสทั้งหลาย ทั้งสองฝ่ายต่างมีความตั้งใจมุ่งมั่นสูงในคนละฝ่าย คือ “ฝ่ายอกุศลธรรม” [ธรรมชั่ว] กับ “ฝ่ายกุศลธรรม” [ธรรมดี] การไม่ได้ใช้ปัญญาไตร่ตรองถึงเหตุผลในจุดนี้ ย่อมทำให้เข้าใจผิด “มิจฉาทิฏฐิ” ความเห็นผิด ความเข้าใจผิด หรือเกิดอาการ “วิปลาส” ได้แก่ วิปลาสด้วยอำนาจสำคัญผิด เรียกว่า “สัตถุวิปลาส” (๒) วิปลาสด้วยอำนาจคิดผิด เรียกว่า “จิตตวิปลาส” (๓) วิปลาสด้วยอำนาจเห็นผิด เรียกว่า “ทิฏฐิวิปลาส” ซึ่งทำให้เกิดความคิดผิดเพี้ยนในอีก ๔ อย่าง ได้แก่ (๑) วิปลาสในของที่ไม่เที่ยง ว่าเที่ยง (๒) วิปลาสในของที่เป็นทุกข์ ว่าปainless (๓) วิปลาสในของที่ไม่ใช่ตน ว่าป็นตน (๔) วิปลาสในของที่ไม่งาม ว่างาม สภาวะดังกล่าวนี้ คือ จุดจบอวสานของผู้แก้ปัญหา คือ ความไม่รู้จริง “อวิชา” กับ ความหลงมกาน “โมหะ” กล่าวโดยสรุป “ฤทธิ์เดช” มีในทั้งฝ่ายอกุศลจิตกับฝ่ายกุศลจิต เพียงแต่ฝ่ายไหนจะนำ “ฤทธิ์เดช” นั้น มาใช้ให้เป็นประโยชน์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ไม่ก่อความเดือดร้อนหรือเบียดเบียนผู้อื่น สมกับฐานะที่เป็นนักบวชนักพรตผู้บำเพ็ญเพียรภาวนา

อย่างไรก็ตาม การศึกษาพลังอำนาจแห่งจิตตสมาธิที่เป็นองค์ความรู้แห่งปัญญา ที่เรียกว่า “อิทธิวิชา-อิทธิวิ” (ข้อ ๑ ในอภิญาญา ๖ ข้อ ๓ ในวิชา ๘) คือ การแสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ เช่น นิรมิตกายคนเดียวเป็นหลายคนหลายคนเป็นคนเดียว ล่องหน เดินอากาศ ดำดิน เดินน้ำ เป็นต้น ก็เชื่อว่าเกิดขึ้นได้ง่ายกับคนทุกคน เช่น การถอดร่างที่เป็น “กายทิพย์-กายละเอียด” ออกจากกายเนื้อ “กายหยาบ” และเดินทางไปในที่ต่างๆ ในเวลาที่กำหนดในกาลทั้ง ๓ ซึ่งจะปรากฏร่างหรือไม่ปรากฏร่าง “กายทิพย์-กายละเอียด” ในสถานที่กับเวลาขณะนั้นๆ ก็ได้ ดังเช่น คำนำลงในทะเลมหาสมุทรที่ไม่จำกัดความลึก การย้อนเวลากลับไปในอดีตในยุคต่างๆ การเดินทางในจักรวาลในหมู่ดวงดาวต่างๆ การเดินทางไปดงค์ประกอบโครงสร้างโมเลกุลอวัยวะต่างๆ ภายในร่างกายของตนเอง การย้อนไปถึงเหตุการณ์ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต เป็นต้น อนึ่ง กายถอดร่างนี้ตรงกับ “มโนมยทิ” (ข้อ ๒ ในวิชา ๘) หมายถึง ฤทธิ์ทางใจ คือ นิรมิตกายอื่นออกจากกายนี้ได้ เหมือนชักดาบออกจากฝัก หรืองูออกจากคราบ ในทางธรรมแห่งพระพุทธศาสนานั้น คำว่า “วิชา” หมายถึง ความรู้

แจ้ง ความรู้พิเศษ ได้แก่ “วิชา ๓-วิชา ๘” ส่วนคำว่า “วิชา ๘” นั้น พระองค์ตรัสประมวล “อภิญา ๖” กับ “วิปัสสนาญาณ” และ “มโนมยิทธิ” เข้าด้วยกัน ซึ่งหมายถึง “วิปัสสนาญาณ ๑-มโนมยิทธิ ๑-อภิญา ๖” “วิชา ๘” หมายถึง ความรู้แจ้ง ความรู้พิเศษ ได้แก่ (๑) “วิปัสสนาญาณ” ญาณในวิปัสสนา ญาณที่เป็นวิปัสสนา คือ ปัญญาที่พิจารณาเห็นสังขารคือนามรูปโดยไตรลักษณ์ มีต่างกันออกไปเป็นชั้นๆ ต่อเนื่องกัน (๒) “มโนมยิทธิ” ฤทธิ์สำเร็จด้วยใจ ฤทธิ์ทางใจ คือ นิรมิตกายอื่นออกจากกายนี้ คุงชักไ้จากหญ้าปล้อง ชักดาบจากฝัก หรือชักงูออกจากคราบ (๓) “อิทธิวิชา-อิทธิวิธี” แสดงฤทธิ์ต่างๆ ได้ (๔) “ทิพพโสต” หูทิพย์ (๕) “เจโตปริยญาณ” ความรู้ที่กำหนดใจผู้อื่นได้ (๖) “บุพเพนิวาสานุสสติ” ระลึกชาติได้ (๗) “ทิพพจักขุ” ตาทิพย์ (๘) “อสาวิทกขญาณ” ความรู้ที่ทำให้สิ้นอาสวะ ส่วนคำว่า “จรณะ” หมายถึง เครื่องดำเนิน ปฏิปทา คือ ข้อปฏิบัติอันเป็นทางบรรลุมรรคา ซึ่งหมายถึง “ธรรม ๑๕” ได้แก่

- (๑) “ศีลสังวร” สำรวมในศีล หรือ “ศีลสัมปทา” ความถึงพร้อมด้วยศีล
- (๒) “อภินนทกปฏิปทา ๓” หมายถึง ปฏิปทาที่เป็นส่วนแก่นสารเนื้อแท้ ซึ่งจะนำผู้ปฏิบัติให้ถึงความเจริญงอกงามในธรรม เป็นผู้ดำเนินอยู่ในแนวทางแห่งความปลอดภัยจากทุกข์อย่างแน่นอนไม่ผิดพลาด ได้แก่ (๑) “อินทริยสังวร” การสำรวมอินทริย์ คือระวังไม่ให้บาปอกุศลธรรมครอบงำใจ เมื่อรับรู้อารมณ์ด้วยอินทริย์ทั้ง ๖ หรือความเป็นผู้มีทวารอันคุ้มครองแล้วในอินทริย์ทั้งหลาย (๒) “โภชนเนมัตตัญญูตา” ความเป็นผู้รู้ประมาณในโภชนะ ความรู้จักประมาณในการบริโภค คือ รู้จักพิจารณารับประทานอาหาร เพื่อหล่อเลี้ยงร่างกายให้ทำกิจให้ชีวิตผาสุก มิใช่เพื่อสนุกสนานมัวเมา (๓) “ชาคริยานุโยค” การหมั่นประกอบความดี ไม่เห็นแก่นอน คือ ขยันหมั่นเพียร ตื่นตัวอยู่เป็นนิตย์ ชำระจิตมิให้มีนิวรณ์ พร้อมเสมอทุกเวลาที่จะปฏิบัติกิจให้ก้าวหน้าต่อไป
- (๓) “ธัมมธรรม ๗” [มีศรัทธา-มีหิริ-มีโอตตปปะ-เป็นพหูสูต-มีความเพียรอันปรารถแล้ว-มีสติ มั่นคง-มีปัญญา]
- (๔) “ฉาน ๔” [ปฐมฉาน-ทุติยฉาน-ตติยฉาน-จตุตถฉาน]

ดังนั้น พระองค์ตรัสเรียกว่า “จรณะ” เพราะเหตุที่เป็นเครื่องดำเนิน คือ เป็นเครื่องไปสู่ทิศ คือ “อมตธรรม” ของพระอรุยสาวก คำว่า “พุทโธ” คือ “พุทธะ” เพราะตรัสรู้ รู้ตามซึ่งสัจธรรมทั้ง ๔ เหมือนอย่างที่ตรัสไว้ว่า

อภิญาญุขย์ อภิญาญุต ภาเวตพุพพจ ภาวิต
 ปหาดพพิ ปหีน เม ตสุมา พุทโธสุมิ พุราหมณ
 สิ่งทีควรรู้อย่างเรารู้ยั้งแล้ว สิ่งทีควรเจริญเราก้เจริญแล้ว
 สิ่งทีควรละเราก้ละแล้ว เพราะฉะนั้น เราจึงเป็นพุทธะ นะพราหมณ

ฉะนั้น ชื่อว่า “พุทธะ” เพราะเป็นผู้อันเทวดาและมนุษย์ผู้บรรลुकุณวิเศษ พระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น จึงเป็น “พระสัมมาสัมพุทธะ” หรือว่า ความรู้ของพระผู้มีพระภาคเจ้านั้นมีอยู่ เหตุนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้านั้น ชื่อว่า “พุทธะ” พระองค์ประกอบด้วย “นรุตตโม” ได้แก่ ความสูงสุด ความล้ำเลิศ ความประเสริฐสุดแห่งนรชน หรือในนรชนทั้งหลาย เหตุนี้ จึงชื่อว่า “นรุตตมะ” ความสำเร็จของพระองค์ ชื่อว่า “อิทธิ” หรือด้วยพลังแห่งอิทธิ “อิทธิพล” คือ กำลังแห่งฤทธิ์ สำเร็จผล ซึ่งแสดงนัยถึง “สัตว์ทั้งหลายสำเร็จได้ด้วยคุณชาตินั้น” คือ เป็นผู้สำเร็จ จำริญ ถึงความสูงยิ่ง เหตุนี้ คุณชาตินั้น จึงชื่อว่า อิทธิ คุณชาติเครื่องสำเร็จ” คำว่า “อิทธิ-อิทธิฤทธิ์” [อิทธิโย] จำแนกออกเป็น ๑๐ อย่าง ได้แก่ (๑) อธิษฐานอิทธิ (๒) วิกุพพนาอิทธิ (๓) มโนมยาอิทธิ (๔) ญาณวิปฬารอิทธิ (๕) สมာธิวิปฬารอิทธิ (๖) อริยาอิทธิ (๗) กัมมวิปากชาอิทธิ (๘) ปุญญวโตอิทธิ (๙) วิชขามยาอิทธิ (๑๐) ภาวนามยอิทธิ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

- (๑) “**อธิษฐานอิทธิ**” หมายถึง ฤทธิ์ที่แยกตัวเป็นหลายคน ซึ่งสำเร็จด้วย “อำนาจอธิษฐานด้วยญาณ” แนวทางปฏิบัติ นั้น คือ ภิกษุเข้า “จตุตถฌาน” อันเป็น “บาทแห่งอภิญญา” ออกจาก “จตุตถฌาน” นั้นแล้ว ถ้าปรารถนาเป็นร้อยคน ก็ทำบริกรรมด้วย “บริกรรมจิต” เป็นกามาวจรว่า เราเป็นร้อยคน เราเป็นร้อยคน แล้วเข้าฌานอันเป็น “บาทแห่งอภิญญา” อีก ออกจากฌานนั้นแล้วนึกอธิษฐานอีก ก็เป็นร้อยคนพร้อมกับ “จิตอธิษฐาน” แม้ในกรณีพ้นคนเป็นต้นกันยนี้เหมือนกัน ใน “อธิษฐานอิทธิ” นั้น จิตที่ประกอบด้วย “ปาทกฌาน” [วิถีแห่งฌาน] มีนิมิตเป็นอารมณ์ “บริกรรมจิต” มีร้อยคนเป็นอารมณ์บ้าง มีพ้นคนเป็นต้นอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นอารมณ์บ้าง “บริกรรมจิต” เหล่านั้น เป็นไปโดย “อำนาจแห่งสี” มิได้เป็นไปโดย “อำนาจแห่งบัญญัติ” แม้ “อธิษฐานจิต” ก็มีร้อยคนเป็นอารมณ์อย่างเดียว แต่ “อธิษฐานจิต” นั้น ก็เหมือน “อัปปนาจิต” เกิดขึ้นในลำดับ “โคตรภูจิต” เท่านั้น ประกอบด้วย “จตุตถฌาน” ฝ่ายรูปาวจร
- (๒) “**วิกุพพนาอิทธิ**” หมายถึง ฤทธิ์ที่แสดงออกด้วยการละเพศปกติเสีย แสดงเพศกุมารบ้าง แสดงเพศนาคบ้าง แสดงเพศครุฑบ้าง เป็นต้น หรือแสดงกระบวนทัพแม่ต่างๆ บ้าง ทำให้แปลกๆ ออกไป
- (๓) “**มโนมยาอิทธิ**” [มโนมยิทธิ] หมายถึง ฤทธิ์ที่แสดงออกด้วยการเนรมิตกายอื่นนอกจากกายนี้มีรูป สำเร็จด้วยใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง เป็นต้น เพราะเป็นไปโดยสำเร็จแห่งสรีระที่สำเร็จมาแต่ใจ อันอื่น ในภายในสรีระนั้น ให้พิจารณาบทที่ว่า “**อิมมุกา** **กายา อญญุ กาย อภินิมมิตา**” คือ ภิกษุเนรมิตกายอื่นจากกายนี้ ดังความว่า ภิกษุผู้มีฤทธิ์ประสงค์จะทำ “มโนมยิทธิ” ฤทธิ์ทางใจ ครั้นออกจาก “สมาบัติ” มี “อากาศกลิณ” เป็นอารมณ์ มี “ฌาน” เป็นบาทแล้ว นึกถึง “รูปกายของตน” ก่อนแล้ว อธิษฐานว่า โพรจงมี โพรจงยอมมี ต่อจากนั้นนึกถึงกายอื่นด้วย “อำนาจปลฐวิกลิณ” ในภายในของโพรจงนั้น แล้วทำ “บริกรรมอธิษฐาน” โดยนัยดังกล่าวแล้ว กายอื่นยอมมีภายในโพรจงนั้น ภิกษุนั้นบ้วนกายนั้น ออกจากปากแล้วตั้งไว้ภายนอก ซึ่งเรียกว่า “มโนมยกาโย” คือ กายสำเร็จแต่ใจ กายที่เกิดขึ้น

ด้วยใจ อย่างไรก็ตาม “มโนมยิทธิ” หมายถึง ฤทธิ์สำเร็จด้วยใจ ฤทธิ์ทางใจ คือ นิรมิตกายอื่น ออกจากกายนี้ โดยอุปมาไว้ ๓ ประการ (๑) *คุจชักไ้จากหญ้าปล้อง* เพราะไ้ส้ภายในหญ้า ปล้องนั้นก็เช่กับหญ้าปล้องนั่นเอง (๒) *ชักดาบจากฝัก* คือ เมื่อชักศัสตราออกจากฝักไ้ส้ ศัสตราที่ชักออก ดาบ ศัสตรา ก็ เช่กับฝักนั่นเอง หรือ (๓) *ชักงูออกจากคราบ* คือ แสดงนัย คุจชักด้วยมือว่าบุรุษฝิ่งชักงูออกจากคราบ เพราะคราบงูก็เช่กับงู นั่นคือ ชักด้วยจิตของบุรุษ นั้นนั่นเอง หมายถึงการชักด้วยจิต โดยสรุปลง ข้อเปรียบเทียบในบทนี้มีดั่งนี้ว่า สรีระของบุรุษนี้ เช่กับหญ้าปล้อง รูปนิรมิตเช่กับไ้ส้ หรือจิตของบุรุษนี้เช่กับคราบงู เป็นต้น

- (๔) “**ญาณวิปหารอิทธิ**” หมายถึง คุณวิเศษที่บังเกิดด้วยอานุภาพแห่งพระอรหัตตญาณ อันพึงได้ ด้วยอรรถภาพนั้น ก่อนหรือหลังญาณเกิด หรือในขณะที่ตนเอง ตัวอย่างเช่ เรื่องพระเถระทั้งสองนั้น คือ ท่านพระพาคูละ และท่านพระสังกัจจะ พึ่งกล่าวไว้ในข้อนี้
- (๕) “**สมาธิวิปหารอิทธิ**” หมายถึง คุณวิเศษที่บังเกิดด้วยอานุภาพสมณะก่อนหรือหลังสมาธิ หรือในขณะที่นั้น ตัวอย่างเช่ ท่านพระสารีบุตร ท่านพระสัทธงิระ อุตตราอุบาสิกา สามาวดี อุบาสิกา ก็มี “**สมาธิวิปหารอิทธิ**”
- (๖) “**อริยาอิทธิ**” หมายถึง ฤทธิ์ที่เกิดจากความชำนาญทางใจของพระอริยเจ้า ที่นี้ก็อย่างไ้เป็น อย่างนั้น เช่ ถ้าหวังว่า เรานั่งอยู่มีความสำคัญในสิ่งปฏิกุศลว่า ไม่ปฏิกุศลไ้ไรร์ ย่อมอยู่ มีความสำคัญว่า ไม่ปฏิกุศลอยู่ในอารมณนั้น ถ้าหวังว่าเราฝิ่งอยู่ มีความสำคัญว่าปฏิกุศลในสิ่งที่ไม่ ปฏิกุศลไ้ไรร์ ย่อมอยู่ มีความว่าปฏิกุศลในอารมณนั้น เป็นต้น มีอุเบกขา มีสติสัมปชัญญะอยู่ใน อารมณนั้น ที่เรียกว่า “**อริยาอิทธิ**” เพราะเป็นแดนเกิดแห่งพระอริยะทั้งหลายผู้ถึงความ ชำนาญทางใจ
- (๗) “**กัมมวิปากอิทธิ**” หมายถึง ฤทธิ์มีการไปทางอากาศได้ เป็นต้น ของเหล่าคนทั้งหมด ของ เทวดาทั้งหมด ของมนุษย์ต้นกับ และ ของวินิปาติกสัตว์
- (๘) “**ปุญญวโถอิทธิ**” หมายถึง ฤทธิ์ที่เกิดจากบุญของบุคคลนั้นๆ ดังเช่ ฤทธิ์มีการไปทางอากาศ ได้ ที่เกิดขึ้น โดยพระเจ้าจักรพรรดิเสด็จทางอากาศไปกับกองทัพ ๔ เหล่า ๑ ภูเขาทองขนาด ๘๐ สอก บังเกิดแก่ชฎิลกคฤหบดี ๑ โฆสกคฤหบดี แม้เมื่อถูกเขาพยายามฆ่าในที ๗ แห่ง ก็ไม่ เป็นไ้ไร ๑ ความปรากฏของเพะทั้งหลาย ที่ทำด้วยรัตนะ ๗ ในประเทศประมาณ ๘ กริส แก่ เมณฑกเศรษฐี ๑
- (๙) “**วิชขามยาอิทธิ**” หมายถึง ฤทธิ์ที่เป็นไปโดยนัยเป็นต้นว่า พวกวิทายธรรายวิทายาหะได้ แสดงข้างในอากาศบนท้องฟ้า โอกาสที่เห็นได้ไ้ในระหว่างข้าง เป็นต้น แสดงกระบวนทัพ ต่างๆ บ้าง
- (๑๐) “**ภาวนามยอิทธิ**” หมายถึง คุณวิเศษที่ทำกิจกรรมนั้นแล้วบังเกิดเป็นอิทธิ เพราะสำเร็จด้วย การประกอบโดยชอบในกิจกรรมนั้นๆ เป็นปัจจัย

นอกจากนี้ ให้พิจารณาถึง “อิทธิพล” ซึ่งหมายถึง กำลังแห่งฤทธิ์ กำลังแห่งปัญญา ซึ่งกำลังแห่งปัญญา คือ “พระอรหันตมรรค” อันให้คุณวิเศษที่เป็น โลกิยะและ โลกุตระทั้งหมด หรือ “พุทธานุภาพ-ทศพลญาณ” หมายถึง กำลังแห่งพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า “ญาณ ๑๐” ข้อ ๑-ข้อ ๖ ไม่สาธยายแก่พระสาวก ดังนี้

- (๑) “ฐานาฐานญาณ” ญาณที่กำหนดรู้ฐานะเหตุที่ควรเป็นได้ และฐานะ เหตุที่ไม่ควรเป็นได้
- (๒) “อดีตอนาคตปัจจุปปันนัมวิปากขานนญาณ” [กรรมวิปากญาณ] ปรึกษากำหนดรู้ผลแห่งกรรมที่เป็นอดีตและปัจจุบัน
- (๓) “สัตตัตถคามินีปฏิปทาญาณ” ปรึกษากำหนดรู้ทางไปสู่ภูมิทั้งปวง
- (๔) “อเนกธาตุนานาธาตุโลกขานนญาณ” [นานาธาตุญาณ] ปรึกษากำหนดรู้โลกคือ ฐาตุนเป็นอเนกและธาตุต่างๆ
- (๕) “นานาธิมุตติกญาณ” ปรึกษากำหนดรู้ธิมุตติคืออวัยวะของสัตว์ทั้งหลายอันเป็นต่างๆ กัน
- (๖) “อาสยานุสยญาณ” [อินทริยปโรปริยัตตญาณ] ปรึกษากำหนดรู้ ความหย่อนและยิ่งแห่งอินทริยของสัตว์ทั้งหลาย
- (๗) “ฉานวิโมกขสมาธิสมาปัตติสังกิเลสโวทานวุฏฐานยถาภูตญาณ” [ฉานาภิสังกิเลสชาติญาณ] ปรึกษากำหนดรู้ตามเป็นจริงในความเศร้าหมองความบริสุทธิ์และความออกแห่งฉาน วิโมกข์ สมาธิและสมาบัติ
- (๘) “บุพเพนิวาสานุสสติญาณ” ปรึกษากำหนดรู้ระลึกชาติหนหลังได้
- (๙) “จุตูปปาตญาณ” ปรึกษากำหนดรู้จุดและอุปบัติของสัตว์ทั้งหลาย
- (๑๐) “อาสวักขยญาณ” ปรึกษากำหนดรู้ทำอาสวะให้สิ้นไป

ให้พิจารณาบทต่อไปนี้เป็นตัวอย่างเกี่ยวกับ “มโนมยิทธิทางกาย” ดังนี้

- (๑) พระศาสดาผู้ยอดเยี่ยมในโลก ทรงทราบความดำริของเราแล้ว เสด็จมาหาเราด้วยมโนมยิทธิทางกาย เมื่อใดความดำริได้มีแก่เราเมื่อนั้นพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรมให้สูงขึ้น พระพุทธเจ้าผู้ทรงยินดีในธรรมเครื่องไม่เนิ่นช้า ได้ทรงแสดงธรรมเครื่องไม่เนิ่นช้า เรารู้ทั่วถึงธรรมของพระองค์แล้ว เป็นผู้ยินดีในพระศาสนาอยู่วิชา ๓ เราก็บรรลุโดยลำดับแล้ว คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าเราก็ทำเสร็จแล้ว ดังนี้
- (๒) ครั้งนั้น ภิกษุทั้งหลาย ขอให้ท่านทัฬหะมัลลบุตรจัดแจงเสนาสนะ ทั้งในเวลา ทั้งนอกเวลาอย่างนี้ว่า อาวุโส ท่านจงจัดแจงเสนาสนะในชีวิตกัมพวันวิหาร ให้พวกเรา ท่านจงจัดแจงเสนาสนะในมัททกุจฉิมิคทายวัน ให้พวกเราต่างพากันเห็นฤทธิ์ของพระทัฬหะมัลลบุตรนั้นแล้วจึงไป

(๑) แม้ท่านพระทัฬหฬลบุตรก็เนรมิตกาย อันสำเร็จด้วยมโนมยิทธิ ให้ภิกษุที่เหมือนตนแต่ละรูปแก่พระเถระแต่ละองค์ เดินนำหน้าใช้นิ้วมือที่เรืองแสงชี้ว่า นี่เตียง นี่ตั้งจัดแจงเสนาสนะ แล้วจึงกลับขยับที่อยู่ของตน นี่เป็นความสังเขปในเรื่องนี้ แต่โดยพิสดาร เรื่องนี้ จะมีมาในพระบาลีเท่านั้น พระบรมศาสดา ทรงกระทำเหตุนี้แหละ ให้เป็นอัตถูปบัติ [เหตุเกิดแห่งเรื่อง] ในเวลาต่อมา เสด็จประทับนั่ง ท่ามกลางหมู่พระอรหันต์ แต่งตั้งพระเถระไว้ในตำแหน่งแห่งภิกษุผู้เลิศกว่าบรรดาภิกษุผู้จัดแจงเสนาสนะ ด้วยพระพุทธานุญาตว่า คุณก่อนภิกษุทั้งหลาย พระทัฬหฬลบุตรเลิศกว่าพวกภิกษุสาวกของเรา ผู้จัดแจงเสนาสนะ

สำหรับกระแสนการตื่นตัวของนักวิชาการด้านจิตพัฒนาการสมัยใหม่นั้น มีความสนใจในการนำพลังอำนาจจิตสมาธิมาใช้ในทางสร้างสรรค์เชิงวิชาการ โดยนำมาใช้เป็นกำลังเสริมทางปัญญาให้ยิ่งยวดยิ่งขึ้นใน “การพัฒนาความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ล้ำยุค” ซึ่งเป็นองค์ความรู้สลับซับซ้อน โดยมุ่งเน้นความสนใจใน “อริยมรรค” หมายถึง ธรรมชั้นบรมผลแห่งการปฏิบัติ เช่น “ฉาน-อภิญญา-มรรค-ผล” หรือ “อุตตริมนุสสธรรม” หมายถึง ธรรมวิเศษ คุณวิเศษ คุณพิเศษ ธรรมยวดยิ่งของมนุษย์ ธรรมของมนุษย์ผู้ยอดเยี่ยม ธรรมล้ำมนุษย์ ได้แก่ “ฉาน-วิโมกข์-สมาบัติ-มรรค-ผล” ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นที่ “ฉานสมาบัติ” มากกว่า ธรรมวิเศษอย่างอื่นเป็นข้อประพฤติปฏิบัติที่ยาก และรู้ได้ยาก ใช้เวลาและกำลังมากแตกต่างกันไปในบุคคล ยกตัวอย่าง (๑) “อิทธิวิธา-อิทธิวิธี” (ข้อ ๑ ในอภิญญา ๖ ข้อ ๓ ในวิชา ๘) หมายถึง การแสดงฤทธิ์ได้ต่างๆ เช่น นิรมิตกายคนเดียวเป็นหลายคนหลายคนเป็นคนเดียว ล่องหน เดินอากาศ ดำดิน เดินน้ำ เป็นต้น ซึ่งเหมาะกับนักวิทยาศาสตร์ทุกสาขา โดยเฉพาะด้านฟิสิกส์พลังงาน นักดาราศาสตร์ (๒) “ทิพพจักขุ-จตุปปาตญาณ” (ข้อ ๗ ในวิชา ๘ ข้อ ๕ ในอภิญญา ๖) หมายถึง จักษุทิพย์ ตาทิพย์ ญาณพิเศษของพระพุทธเจ้า และท่านผู้ได้อภิญญาทั้งหลาย ทำให้สามารถมองเห็นหมู่สัตว์ที่เป็นไปต่างๆ กันเพราะอำนาจกรรม เหมาะกับแพทย์ นักพยากรณ์ นักปรัชญา นักอนาคตศาสตร์ (๓) “เจโตปริยญาณ” (ข้อ ๕ ในวิชา ๘ ข้อ ๓ ในอภิญญา ๖) หมายถึง ปรัชชากำหนดรู้ใจผู้อื่นได้ รู้ใจผู้อื่นอ่านความคิดของเขาได้ เช่น รู้ว่าเขากำลังคิดอะไรอยู่ ใจเขาเศร้า หมองหรือผ่องใส เป็นต้น เหมาะกับนักจิตวิทยา หรือ (๔) “มโนมยิทธิ” หมายถึง ฤทธิ์สำเร็จด้วยใจ ฤทธิ์ทางใจ ฤทธิ์ที่แสดงออกด้วยการเนรมิตกายอื่นนอกจากกายนี้ มีรูป สำเร็จด้วยใจ มีอวัยวะน้อยใหญ่ครบถ้วน มีอินทรีย์ไม่บกพร่อง เป็นต้น เพราะเป็นไปโดยสำเร็จแห่งสรีระที่สำเร็จมาแต่ใจ อันอื่นในภายในสรีระนั้น เหมาะกับนักวิชาการด้านการบริหารจัดการ เป็นต้น ฉะนั้น องค์ความรู้ดังกล่าวเหล่านี้ เรียกว่า “ภาวนามยปัญญา” หมายถึง ปัญญาที่เกิดสืบเนื่องโดย “โยนิโสมนสิการ” [จินตตามยปัญญา] และ “ปรโตโฆสะ” [สุตมยปัญญา] และเกิดในภูมิแห่งวิปัสสนากัมมัฏฐาน ในการพิจารณาสภาวธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง

ประการสุดท้ายนี้ ในการปฏิบัติธรรมเพื่อให้บรรลุถึง “**เอกัคคตาแห่งสมาธิโดยรูปฌาน**” นั้น พระพุทธเจ้าทรงตรัสถึงธรรมใน ๒ ประการ ได้แก่ (๑) “**วิชชา**” หมายถึง “**วิชชา ๓-วิชชา ๘-อภิญญา ๖-วิปัสสนาญาณ-มโนมยิทธิ**” กับ (๒) “**จรณะ**” หมายถึง เครื่องดำเนิน ปฏิปทา นั่นคือ ข้อปฏิบัติอันเป็นทางบรรลุวิชา เพราะเหตุที่เป็นเครื่องดำเนิน คือ เป็นเครื่องไปสู่ทิศ คือ “**อมตธรรม**” [นิพพาน] ของพระอริยสาวก มีธรรม ๑๕ คือ “**ศีลสัมปทา ๑-อภิญญาปฏิบัติ ๓-สังขาร ๗-ฌาน ๔**” [นั่นคือ สหระคด้วยองค์มรรค ๓ แห่งอริจิตต์ ได้แก่ “**สัมมาวายามะ-สัมมาสติ-สัมมาสมาธิ**”] เพราะฉะนั้น ในการปฏิบัติธรรมนั้น ผู้ปฏิบัติจะต้องกำหนดตนให้ถึง “**ฌานสมาบัติแห่งรูปฌาน**” ให้ได้ ซึ่งหมายถึง “**จิตตถฌาน**” ที่ประกอบด้วยองค์ฌาน ๒ คือ “**อุเบกขา**” กับ “**เอกัคคตา**” ที่เรียกว่า “**จิตประภัสสร**” ซึ่งจิตอยู่ในภาวะที่ “**หมดจด-สะอาด-ไม่มีมลทิน-ปราศจากอุปกิเลส-อ่อน-ควรแก่งาน-มั่นคง-ไม่หวั่นไหว**” ที่สามารถพัฒนาไปสู่ “**วิชชา**” คือ ความรู้แจ้งความรู้วิเศษ ได้ นั่นคือ “**วิชชา ๓-วิชชา ๘-อภิญญา ๖-วิปัสสนาญาณ-มโนมยิทธิ**” สำหรับผู้ที่ถือลัทธินอกพระพุทธศาสนานั้น ก็สามารถเข้าถึง “**สมาธิ**” ได้เช่นกัน ซึ่งจะเกิดขึ้นในขณะที่สวดมนต์ภาวนา ซึ่งเมื่อ “**จิตสงบปล่อยวางจากกิเลสในขณะนั้น**” จิตก็เข้าสู่ภาวะที่เป็นอารมณ์เดียวได้เช่นกัน ซึ่งก็คือเป็นอารมณ์แห่งรูปธรรม คือ “**รูปฌาน ๔**” อย่างเช่น การบำเพ็ญเพียรตบะของนักบวชนักพรตในลัทธิพราหมณ์หรือฮินดูที่ถือปฏิบัติกัน มนุษย์ในสังคมสมัยใหม่ให้ความสนใจในเรื่อง “**สมาธิ**” [จิตตสมาธิ] มากขึ้น เพราะเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องเนื่องถึง “**สติสัมปชัญญะ**” อันเป็นองค์ประกอบสำคัญของ “**ความสำเร็จในหน้าที่การงาน**” ซึ่งก็หมายถึง “**อิทธิฤทธิ์**” [พลังแห่งความสำเร็จ] ที่จะดับบันดาล “**พลังกาย**” กับ “**พลังใจ**” [ขวัญกำลังใจ] คือ “**สติปัญญา**” นั่นคือ “**ปฏิภาณไหวพริบ**” [เขาวนปัญญา] ในทางธรรมนั้น หมายถึง “**ปัญญา-ปัญญาญาณ**” เพราะฉะนั้น “**สมาธิ**” จึงเป็นคุณสมบัติที่ยังยวดในการดำเนินชีวิตทั้งทางโลกและทางธรรม เป็นอาการลักษณะของจิตที่ได้รับการฝึกอบรมมาเป็นอย่างดี ให้เกิดการเพ่งในอารมณ์แห่งรูปธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเป็นอารมณ์เดียว และเกิดภาวะจิตที่วางตัวเป็นกลางในอารมณ์ต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาทางอินทรีย์ทั้ง ๖ เพราะมี “**สติสัมปชัญญะ**” ที่บริสุทธิ์ด้วยอำนาจแห่งสมาธิ คือ ความรู้ตัวทั่วถ้วน ความรู้ที่คมชัด จนกลายเป็น “**วิชชา**” คือ ความรู้แจ้งความรู้วิเศษ ในภูมิแห่งวิปัสสนากัมมัฏฐาน ซึ่งหมายถึง “**วิชชา ๓-วิชชา ๘-อภิญญา ๖-วิปัสสนาญาณ-มโนมยิทธิ**” นั่นเอง ด้วยเหตุนี้ มนุษยชาติจะเลือกถือปฏิบัติอย่างไรในการพัฒนาคุณภาพของจิตใจ ที่แสดงถึงระดับภูมิแห่งจิตใน ๔ ภูมิ (๑) “**กามาวจรจิต**” จิตที่เป็นไปในกามภูมิที่เป็นกุศลจิต คือ “**คิดดี-ทำดี**” (๒) “**รูปาวจรจิต**” จิตอันเป็นไปในรูปภูมิที่เป็น “**กุศลรูปฌานจิต**” หรือ “**จิตตสมาธิ**” อันเกิดจากการเจริญรูปฌานจิต ไม่ใช่ “**สมาธิสามัญ**” ที่เกิดขึ้นชั่วขณะเป็นครั้งคราว (๓) “**อรูปราวจรจิต**” จิตที่เป็นไปในอรูปรภูมิ คือ “**อรูปราวจรกุศลจิต**” กุศลจิตที่เป็นไปในอรูปรภูมิ ได้แก่ จิตของผู้เข้าถึงอรูปรฌาน และ (๔) “**โลกุตตรจิต**” จิตที่เป็นโลกุตตระ ที่พัฒนาตนจากฌานสมาบัติจนถึงภูมิแห่งวิปัสสนา นั่นคือ “**โลกุตตรกุศลจิต**” กุศลจิตที่เป็นโลกุตตระ คือ กุศลจิตที่ทำให้ข้ามพ้นอยู่นือโลกซึ่งเป็นจิตแห่งอริยบุคคล ที่เรียกว่า “**จิตแห่งพระอรหันต์**” หรือ “**อารมณ์ของพระอรหันต์**” ผู้ปราศจาก “**โสกะ-ปริเทวะ-ทุกข์-โทมนัส-อุปายาส**” เป็นธรรมดา สิ่งนี้คือพลังอำนาจสมาธิแห่งมวลมนุษยชาติ ด้วยประการฉะนี้.

